

ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ВЧИТЕЛІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ У СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ: ДОСВІД УКРАЇНИ, НІМЕЧЧИНИ ТА ПОЛЬЩІ

IMPROVING THE QUALIFICATIONS OF TEACHERS OF GENERAL SECONDARY EDUCATION INSTITUTIONS IN THE POST-GRADUATE EDUCATION SYSTEM: THE EXPERIENCE OF UKRAINE, GERMANY AND POLAND

Стаття присвячена висвітленню особливостей підвищення кваліфікації вчителів ЗЗСО у системі післядипломної освіти на прикладі досвіду України, Німеччини та Польщі. Визначено, що основним напрямом підвищення кваліфікації вчителів ЗЗСО в Україні є розвиток і вдосконалення професійних компетентностей, формування основних компетентностей і навичок, визначених Законом України «Про освіту», знання психолого-фізіологічних особливостей учнів певного віку, основ андрагогіки; здатності використовувати інформаційно-комунікаційні та цифрові технології в мовленнєвому навчанні, галузевій професійній підготовці тощо. Встановлено, що в Україні особливості підвищення кваліфікації вчителів ЗЗСО регламентуються положеннями Типової програми підвищення кваліфікації вчителів закладів загальної середньої освіти, які впроваджують новий Державний стандарт базової середньої освіти, що затверджені Наказом МОН. З'ясовано, що міжнародні нормативно-правові акти, які сформовані Європейським Союзом, здійснюють вплив на розвиток післядипломної освіти України, Німеччини та Польщі і стосується забезпечення організації подальшої освіти вчителів та сприяння навчанню впродовж життя. Визначено, що правова база організації процесу підвищення кваліфікації вчителів ЗЗСО – це є головні закони держав – Конституція України (1996), Основний закон ФРН (Конституція) (1949) і Конституція Республіки Польща (1997). З'ясовано, що у рамках освіти дорослих в Україні, Німеччині та Польщі в системі підвищення кваліфікації вчителів ЗЗСО діють такі принципи, які допомагають визначити напрям розвитку як: інтеграції, гуманізації, диференціації, модульності і наступності освіти, комплексної соціалізації і спеціалізації особистості. Встановлено, що у післядипломній освіті України, Німеччини та Польщі система підвищення кваліфікації вчителів ЗЗСО виконує свою основну функцію, пов'язану з безперервним підвищенням кваліфікації та вдосконаленням вчителів. Визначено, що підвищення кваліфікації вчителів ЗЗСО в Україні, Німеччині та Польщі здійснюється на основі офіційних нормативно-правових актів, науково-педагогічних даних та узагальнень систематичної літератури національного, регіонального та місцевого рівнів.

Ключові слова: вчитель, заклад загальної середньої освіти, освітній процес, освіта, навчання, кваліфікація.

The article is devoted to highlighting the features of professional development of teachers of post-graduate education in the post-graduate education system based on the experience of Ukraine, Germany and Poland. It was determined that the main direction of improving the qualifications of teachers of special education in Ukraine is the development and improvement of professional competencies, the formation of basic competencies and skills defined by the Law of Ukraine "On Education", knowledge of the psychological and physiological characteristics of students of a certain age, the basics of andragogy; ability to use information and communication and digital technologies in speech education, industry professional training, etc. It has been established that in Ukraine, the features of advanced training of teachers of primary and secondary education are regulated by the provisions of the Standard Program of Advanced Training of Teachers of General Secondary Education Institutions, which implement the new State Standard of Basic Secondary Education, approved by the Order of the Ministry of Education and Culture. It has been found that the international legal acts formed by the European Union influence the development of postgraduate education in Ukraine, Germany and Poland and relate to the provision of further education of teachers and promotion of lifelong learning. It has been determined that the legal basis for the organization of the process of professional development of teachers of ZZSO is the main laws of the states – the Constitution of Ukraine (1996), the Basic Law of the Federal Republic of Germany (Constitution) (1949) and the Constitution of the Republic of Poland (1997). It has been found that within the framework of adult education in Ukraine, Germany and Poland, the following principles are in effect in the system of professional development of teachers of secondary schools, which help to determine the direction of development, such as: integration, humanization, differentiation, modularity and continuity of education, complex socialization and specialization of the individual. It has been established that in the post-graduate education of Ukraine, Germany and Poland, the system of professional development of teachers of the State Educational Institution performs its main function, which is related to continuous professional development and improvement of teachers. It was determined that advanced training of teachers of special education in Ukraine, Germany and Poland is carried out on the basis of official legal acts, scientific and pedagogical data and generalizations of systematic literature at the national, regional and local levels.

Key words: teacher, institution of general secondary education, educational process, education, training, qualification.

УДК 378.147

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/58.1.8>

Бороденко В.В.,

аспірантка кафедри відкритих освітніх систем та інформаційно-комунікаційних технологій

Національної академії педагогічних наук України Державного закладу вищої освіти «Університет менеджменту освіти»

Постановка проблеми. Підвищення кваліфікації вчителів закладів загальної середньої освіти (ЗЗСО) є важливою складовою неперервної освіти, яка включає післядипломну освіту, що, зі свого боку, передбачає вдосконалення професійної майстерності таких фахівців на основі здобуття вищої, фахової чи професійної освіти, а також практичного досвіду. Проблематика підвищення кваліфікації вчителів ЗЗСО в умовах сьогодення є особливо важливою і тому зумовлює актуальність тематики цієї статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі питання підвищення кваліфікації вчителів ЗЗСО лежать в основі досліджень багатьох науковців, зокрема ґрунтовні дослідження у цьому напрямку здійснювали та продовжують здійснювати А. Барач, М. Бучковська-Гола, О. Волярська, Т. Дайсінгер, Н. Євтушенко, Л. Лук'янова, О. Мельник, О. Пастушок, І. Руденко, К. Ткаченко та інші.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри значну кількість робіт, присвячених проблемам підвищення кваліфікації вчителів ЗЗСО, узагальнені особливості такого процесу у системі післядипломної освіти на прикладі досвіду України, Німеччини та Польщі не розглядалися, тому цей аспект потребує розробок.

Формулювання цілей статті. Мета статті полягає у висвітленні особливостей підвищення кваліфікації вчителів ЗЗСО у системі післядипломної освіти на прикладі досвіду України, Німеччини та Польщі, що визначило актуальність нашої розвідки.

Виклад основного матеріалу дослідження. В умовах сьогодення система підвищення кваліфікації вчителів ЗЗСО у післядипломній освіті України, Німеччини та Польщі перебуває на етапі впровадження нової моделі підвищення кваліфікації. Аналізуючи процес підвищення кваліфікації вчителів ЗЗСО в Україні, доцільно відзначити, що передбачені такі форми навчання: очна та її підвиди (авторські творчі майстерні, бінарна, додаткова, інтегрована, паралельна, перманентна, поетапна); очно-заочна (за індивідуальним планом для окремих педагогічних працівників у процесі діяльності стаціонарних курсових груп та трирічні очно-заочні курси підвищення кваліфікації вчителів християнської етики); дистанційна; очно-дистанційна; стажування [6].

Основним напрямом підвищення кваліфікації вчителів ЗЗСО в Україні є розвиток і вдосконалення професійних компетентностей, формування основних компетентностей і навичок, визначених Законом України «Про освіту» (ч. 1 ст. 12) [7], знання психолого-фізіологічних особливостей учнів певного віку, основ андрагогіки; здатності використовувати інформаційно-комунікаційні та цифрові технології в мовленнєвому навчанні, галузевій професійній підготовці тощо [11].

В Україні особливості підвищення кваліфікації вчителів ЗЗСО регламентуються положеннями Типової програми підвищення кваліфікації вчителів закладів загальної середньої освіти, які впроваджують новий Державний стандарт базової середньої освіти, що затверджені Наказом МОН [8].

Так, метою цієї програми є професійний розвиток вчителями ЗЗСО раніше набутих та/або нових навичок, необхідних для нових професійних компетентностей для організації навчання, виховання та розвитку учнів відповідно до Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа», схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 р. № 988-р, та на основі Державного стандарту базової середньої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898.

Основними завданнями цієї програми підвищення кваліфікації вчителів є: забезпечення розвитку загальних та професійних компетентностей вчителів ЗЗСО; поглиблення та розширення теоретичних і практичних освітніх знань вчителів ЗЗСО, які забезпечують якісні зміни в організації освітнього процесу та створюють передумови для інноваційних змін у сучасній шкільній системі; посилення розвитку важливих професійних якостей у вчителів ЗЗСО; підвищення кваліфікації вчителів ЗЗСО відповідно до основних напрямів національної політики, європейського вектору розвитку; поглиблення та розширення теоретичних знань із фахових та психолого-педагогічних дисциплін.

Акцентуючи увагу на досвіді Німеччини та Польщі щодо підвищення кваліфікації вчителів, то ці країни є членами Європейського Союзу та відповідно мають певні переваги щодо освітніх змін та системного регулювання на законодавчому рівні. Тому в Україні у контексті підвищення кваліфікації вчителів ЗЗСО доцільно враховувати позитивний досвід Німеччини та Польщі з таких питань.

Міжнародні нормативно-правові акти, які сформовані Європейським Союзом, здійснюють вплив на розвиток післядипломної освіти України, Німеччини та Польщі і стосується забезпечення організації подальшої освіти вчителів та сприяння навчанню впродовж життя. Безумовно, але водночас це базові міжнародні нормативно-правові акти в галузі освіти України, Німеччини та Польщі з питань педагогічної освіти в ЗЗСО та підвищення кваліфікації вчителів.

Правова база організації процесу підвищення кваліфікації вчителів ЗЗСО – це є головні закони держав – Конституція України (1996) [4], Основний закон ФРН (Конституція) (1949) і Конституція Республіки Польща (1997) [16], які забезпечують дотримання принципу вільного розвитку особи,

який триває впродовж цілого життя особистості й ніколи не зупиняється (ст. 23 Конституції України), з-за умови, що вона не порушує права інших, конституційний порядок і моральний закон (ст. 2 Основного Закону ФРН) та загальний і рівний доступ громадян до освіти (ст. 70 Конституції Республіки Польща).

Слід зазначити, що група законів щодо підвищення кваліфікації вчителів ЗЗСО цих країн є однотайною, оскільки вони законодавчо регулюють однакову тему післядипломної освіти, її найважливішу структурну складову – систем підвищення кваліфікації вчителів ЗЗСО.

У рамках освіти дорослих в Україні, Німеччині та Польщі в системі підвищення кваліфікації вчителів ЗЗСО діють такі принципи, які допомагають визначити напрям розвитку як: інтеграції, гуманізації, диференціації, модульності і наступності освіти, комплексної соціалізації і спеціалізації особистості. На думку вітчизняних науковців, доступність, відкритість і наступність є одними з основних принципів, на яких має будуватися система підвищення кваліфікації вчителів ЗЗСО в рамках освіти дорослих [1]. Ця позиція підкреслює зв'язок теорії і практики, варіативність, диференційованість форм, багатоаспектність, наступність, комплексність і відкритість серед принципів освітньої діяльності, які є важливими в процесі підвищення кваліфікації вчителів [13].

У післядипломній освіті України, Німеччини та Польщі система підвищення кваліфікації вчителів ЗЗСО виконує свою основну функцію, пов'язану з безперервним підвищенням кваліфікації та вдосконаленням вчителів. Особливої уваги заслуговує аналіз змішаного навчання як диференційованих, взаємопов'язаних і взаємозалежних структурних елементів у системах післядипломної освіти України, Німеччини та Польщі. Найбільш очевидним структурним елементом післядипломної освіти в цих країнах є заклади, які співпрацюють у правових та адміністративних рамках для забезпечення професійного розвитку та безперервної освіти вчителів ЗЗСО [5, с. 57].

Системи підвищення кваліфікації факультетів гуманітарних спеціальностей післядипломної освіти в Україні, Німеччині та Польщі мають подібну структуру рівнів, а нормативні документи на кожному рівні мають окремі предмети, які застосовують відповідні принципи у своїй діяльності, використовуючи чітко визначені інструменти та інститути для досягнення спільних цілей. У цих країнах управління системою підвищення кваліфікації вчителів ЗЗСО здійснюється на чотирьох рівнях: національному, регіональному, локальному та рівні ЗЗСО.

Найтривалішим етапом підвищення кваліфікації вчителя є процес професійного розвитку впродовж усієї його трудової діяльності. Ця фаза стає

все більш важливою через поточні зміни в рамкових умовах ЗЗСО (наприклад, через інтеграцію, неоднорідність, цифровізацію, вимоги до міждисциплінарної командної роботи) і, таким чином, поєднує процесно-наукове та практично-орієнтоване навчання [17].

Щодо зарубіжного досвіду, то закордоном навчальні заклади пропонують підготовку та підвищення кваліфікації вчителів ЗЗСО у вигляді проходження курсів, де вчителі здобувають теоретичні доповнення до практики навчальних закладів у рамках програм підготовки бакалаврів та магістрів. Вони взаємодіють з професійними навчальнимикладами та ЗВО і виступають комунікаційним мостом між ними. Вони несуть повну відповідальність за другий етап педагогічної освіти – проходження підготовчого стажування [2].

У Німеччині цілі педагогічної освіти визначаються в більшості федеральних земель законами цих земель (R111-120) і розпорядженнями про освіту вчителів або шкільним законодавством (R86-103). Подальша інформація про організації, які підвищують кваліфікацію вчителів, а також інформація про подання заявок на курси, прийом і звільнення від обов'язків викладання регламентуються положеннями директив. Деякі федеральні землі сформулювали основні цілі підготовки вчителів не як законодавчі вимоги, а як рекомендації. Зобов'язання вчителя брати участь у навчанні без відриву від роботи чітко визначено законом або нормативним актом у кожній федеральній землі і роботодавці (зазвичай міністерство освіти та культури) мають обов'язок забезпечити відповідні освітні програми. Як і у випадку початкового навчання, відповідальність за підвищення кваліфікації лежить на федеральних землях.

Критерії прийому на курси підготовки вчителів перераховані у відповідних навчальних програмах, які регулярно публікуються Міністерством освіти та культури, інститутами професійної підготовки або іншими організаторами курсів підвищення кваліфікації вчителів. Курси зазвичай пропонуються на центральному, регіональному чи локальному рівнях для конкретних цільових груп. Будь-який вчитель, який відповідає офіційним критеріям прийнятності, може записатися на курс підвищення кваліфікації за умови, що участь є корисною для нього, а педагогічні обов'язки не заважають відвідуванню курсу. Для участі у курсах підвищення кваліфікації вчителі можуть бути звільнені від викладання із збереженням заробітної плати.

Підвищення кваліфікації вчителів ЗЗСО підтримує та підвищує професіоналізм таких фахівців, щоб допомогти їм задовольнити поточні потреби в навчанні та виконати освітню місію цих освітніх закладів. Відвідування курсів підвищення кваліфікації сприяє поглибленню та розширенню знань

і умінь у педагогічній, психолого-дидактичній та професійній сферах, які необхідні педагогам у контексті професійної діяльності [14].

Безпосереднім поштовхом для підвищення кваліфікації вчителів Польщі є запровадження змішаного навчання в практику Національного осередку підтримки професійної та безперервної освіти, що було презентовано у 2005 році директором Департаменту професійного розвитку та безперервної освіти Міністерства національної освіти у Польщі в «Концепції впровадження в польських умовах дистанційної освіти». Аналіз моделі підвищення кваліфікації вчителів у післядипломній освіті в Польщі підтвердив важливість самоосвіти в цьому процесі. Під терміном «самоосвіта» польські дослідники розуміють форму самостійної діяльності вчителів, яка полягає в отриманні та вивченні спеціальної та системної літератури, дидактичного матеріалу та використання ресурсів мережі Інтернет [15].

З огляду на те, процес професіоналізації та підвищення кваліфікації вчителів ЗЗСО в Польщі реалізується у двох системах: державній та недержавній (приватній). Основними завданнями такого процесу є розробка програм і форм вдосконалення на основі експертних опитувань, застосування новітніх методик і досвіду, оцінка відповідних форм підвищення кваліфікації, індивідуальних форм вдосконалення тренерів [3].

Законом Польщі від 14 грудня 2016 р. «Про освіту», зокрема статтею 183 зазначено, що з метою підвищення кваліфікації вчителів можуть створюватися педагогічні заклади, надалі – «зклади підвищення кваліфікації», а підвищення кваліфікації вчителів також здійснюють вчителі, на яких покладено обов'язки методичних керівників [19]. Професійний розвиток вчителів у польській системі освіти має системний характер. Сучасна система освіти вчителів складається з:

1) діяльності центрів підготовки вчителів центрального рівня, якими керує міністр, відповідальний за освіту та виховання, міністр, відповідальний за культуру та національну спадщину, і міністр, відповідальний за сільське господарство; воєводств, що керовані місцевими органами влади воєводств; місцевих центрів, що керовані гмінами та повітами; недержавних центрів підготовки вчителів, що керовані фізичними та юридичними особами;

2) методичного консультування, яке вважають як допомогу вчителям у плануванні, організації та дослідженні ефектів дидактичного та освітнього процесу, розробці, виборі та адаптації навчальних програм, розвитку методичних навичок та здійсненні інноваційної діяльності;

3) внутрішньо шкільного вдосконалення з метою спільного навчання всього або частини педагогічного колективу за шкільним напрямом;

4) самонавчання, яке не є частиною законодавчої системи, але залишається невід'ємною частиною підготовки вчителів для реалізації освітнього плану. Самонавчання включає: читання спеціальної літератури, журналів, використання галузевих веб-сайтів, відвідування, перегляд виставок, обмін знаннями та досвідом, співпрацю з ЗВО тощо [12].

Професійні кваліфікаційні курси для вчителів надають можливість вдосконалювати їм навички та підтримують таких фахівців у професійному розвитку. Ці курси для вчителів дають змогу фахівцям виконувати свої професійні обов'язки відповідно до вимог Міністерства освіти у Польщі.

Одним із найкращих варіантів підвищення кваліфікації для вчителів ЗЗСО є електронне навчання. Така форма підвищення кваліфікації та вчителів ЗЗСО відповідає всім вимогам Міністерства освіти у Польщі. Після завершення цієї процедури екзаменатор відвідує факультет і складає тест протягом 3 робочих днів [18].

Завдяки сучасним умовам онлайн-курси є одним із основних методів цифрової освіти вчителів ЗЗСО у Польщі з метою дізнатися, як виглядають сучасні цифрові технології та як їх використовувати в освітньому процесі. На цифрових курсах професійної підготовки вчителів ЗЗСО можуть пройти підвищення кваліфікації в рамках спеціальних програм, які допомагають керувати освітнім процесом на основі використання сучасних цифрових технологій.

Дедалі більша присутність інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у ЗЗСО іноді призводить до опору та небажання з боку вчителів, у яких зростає страх перед новими технологіями. Це тому, що вони бачать значні ризики, а не переваги у використанні ІКТ в освітньому процесі. У Польщі багато експертів розробили різноманітні майстер-класи, щоб підготувати викладачів до роботи в таких ситуаціях. Основна мета цих майстер-класів – надихнути та захопити вчителів ЗЗСО використовувати ІКТ в освітній діяльності в нових цифрових дидактичних моделях.

Варто зауважити, що підвищення кваліфікації вчителів ЗЗСО в Україні, Німеччині та Польщі здійснюється на основі офіційних нормативно-правових актів, науково-педагогічних даних та узагальнень систематичної літератури національного, регіонального та місцевого рівнів.

Якщо рівень професійної кваліфікації вчителів ЗЗСО в Україні визначається кваліфікаційними категоріями, то вчителі у Німеччині та Польщі отримують сертифікат про підвищення кваліфікації, що передбачає розширення компетенції на предметному, методичному й управлінському рівнях. В Україні вчителям ЗЗСО, які проходять акредитацію, надається кваліфікаційна категорія за умови постійності та відповідності всім вимогам до кваліфікаційної категорії. Однак у разі відмови

в атестації вчителям в Україні присвоюється кваліфікаційна категорія на один ступінь нижча, ніж раніше. На відміну від України, у Німеччині процес підвищення кваліфікації вчителів ЗЗСО є добровільним і має значний вплив на майбутній професійний розвиток таких фахівців [9].

У Польщі процес підвищення кваліфікації вчителів ЗЗСО починається з дев'ятимісячного стажування, яке закінчується отриманням диплому вчителя за контрактом. Після двох років роботи вчителя за контрактом у ЗЗСО вчитель розпочинає дворічну дев'ятимісячну практику для отримання звання вчителя з відзнакою. Після служби в загальноосвітній середній школі почесні вчителі можуть пройти стажування тривалістю 2 роки та 9 місяців, щоб отримати ступінь дипломованого вчителя [10].

Слід зазначити, що у трьох країнах процес підвищення кваліфікації вчителів ЗЗСО відбувається у формі безперервної освіти. У Німеччині, на відміну від України та Польщі, вчителі мають статус державних службовців, що пояснює зв'язок між обов'язком вчителя не переривати індивідуальне навчання та обов'язком роботодавця забезпечити загальне навчання.

Атестація вчителя ЗЗСО в Україні передбачає організацію підвищення кваліфікації відповідно до його спеціальності та рівня кваліфікації. У Німеччині існує два напрями кваліфікації вчителів ЗЗСО – власне підвищення кваліфікації та розширення кваліфікації шляхом здобуття додаткових спеціальностей, а в Україні та Польщі – внутрішнє підвищення кваліфікації [9].

Висновки. Висвітлення особливостей підвищення кваліфікації вчителів ЗЗСО у системі післядипломної освіти на прикладі досвіду України, Німеччини та Польщі показало, що такий процес у цих країнах перебуває на етапі впровадження нової моделі підвищення кваліфікації. Встановлено, що в Україні особливості підвищення кваліфікації вчителів ЗЗСО регламентуються положеннями Типової програми підвищення кваліфікації вчителів закладів загальної середньої освіти, які впроваджують новий Державний стандарт базової середньої освіти, що затверджені Наказом МОН, а також положеннями Конституції України, Закону України «Про освіту», Листа Міністерства освіти і науки України «Щодо підвищення кваліфікації педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти» № 1/9- 141 від 04.03.20 р. тощо; в Польщі – положеннями Конституції Республіки Польща, Закону Польщі «Про освіту»; в Німеччині – положеннями Основного Закону ФРН. У контексті впровадження системи підвищення кваліфікації вчителів ЗЗСО в Україні доцільно враховувати досвід Польщі та Німеччини у цьому напрямку, зокрема українським ЗВО слід перейняти практику цих країн щодо підготовки та підвищення кваліфікації вчителів ЗЗСО

у вигляді проходження курсів, де ці фахівці здобуватимуть теоретичні доповнення до практики навчальних закладів у рамках програм підготовки бакалаврів та магістрів. Також слід зробити процес підвищення кваліфікації вчителів ЗЗСО в Україні на добровільних засадах із метою отримання сертифіката про підвищення кваліфікації (завдяки якому, наприклад, підвищуватиметься рівень їх матеріального стимулювання), так як це організовано у Німеччині та Польщі, адже це стимулюватиме українських вчителів ЗЗСО до підвищення своїх знань, вмінь та навичок, а не буде примусовим інструментом, оскільки вразі відмови від проходження підвищення кваліфікації таким фахівцям присвоюється кваліфікаційна категорія на один ступінь нижча, ніж раніше.

За результатами проведених досліджень визначено, що для реформування й оновлення вітчизняної педагогічної освіти, підвищення її якості актуальним є детальне вивчення досвіду німецької та польської систем післядипломної освіти вчителів ЗЗСО. Проведене дослідження дає підстави припускати, що системи підвищення кваліфікації вчителів ЗЗСО Німеччини та Польщі пропонують як традиційні, так і інноваційні форми підвищення кваліфікації.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Волярська О. С., Пастушок О. С. Розвиток освіти дорослих в Україні: принципи і напрями. *Професійний розвиток фахівців у системі освіти дорослих: історія, теорія, технології: матеріали II-ї Всеукраїнської науковопрактичної Інтернет-конференції* (м. Київ, 28 квіт. 2017 р.). Київ: Центральний інститут післядипломної педагогічної освіти, 2017. С. 36–37.
2. Дайсінгер Т., Мельник О. Управління підготовкою викладачів професійної освіти у країнах ЄС: загальний огляд. *Paogoste*. 2020. 57 с.
3. Євтушенко Н. В. Основні напрями модернізації змісту і форм підвищення кваліфікації вчителів природничо-математичних предметів в Україні з урахуванням досвіду Республіки Польща. *Теорія і практика управління соціальними системами*. 2020. № 3. С. 18–28.
4. Конституція України. Відомості Верховної Ради України. 1996, № 30, ст. 141.
5. Лук'янова Л. Б. Законодавче забезпечення освіти дорослих: зарубіжний досвід. Київ: Видавництво ТОВ «ДКС-Центр», 2017. 147 с.
6. Положення про курси підвищення кваліфікації педагогічних працівників при Івано-Франківському обласному інституті післядипломної педагогічної освіти. Івано-Франківськ: ІФОІППО. 2014. URL: http://osvitamv.k.ua/content&content_id=3085
7. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
8. Про затвердження Типової програми підвищення кваліфікації вчителів закладів загальної середньої освіти, які впроваджують новий Державний стандарт базової середньої освіти: Наказ Мініс-

терства освіти і науки України від 12 жовтня 2022 року N 904. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MUS37468>

9. Руденко І. А. Ткаченко К.О. Особливості навчального процесу в системі підвищення кваліфікації педагогічних кадрів у Німеччині: монографія / І. А. Руденко, К.О. Ткаченко. Черкаси: ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2019. 171 с.

10. Система атестації вчителів у Польщі. 2016. URL: <https://dmee.ru/docs/100/index-20697.html>

11. Щодо підвищення кваліфікації педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти: Лист Міністерства освіти і науки України № 1/9- 141 від 04.03.20 р. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/shodopidvishennya-kvalifikaciyi-pedagogichnih-pracivnikiv-zakladiv-zagalnoyi-serednoyi-osviti>

12. Baracz, A. Doskonalenie zawodowe nauczycieli jako odpowiedź na wyzwania współczesnej edukacji. Z doświadczeń Powiatowego Centrum Doskonalenia Zawodowego Nauczycieli w Puławach. Kultura-Przemiany-Edukacja, 2021, T. 9. Pp. 103–129.

13. Buczkowska-Gola M. Wymagając od ucznia, wymagajmy od siebie. Edukacja i dialog. 2000. Nr. 6. S. 46–49.

14. Das Bildungswesen in der Bundesrepublik Deutschland 2018/2019. Darstellung der Kompetenzen, Strukturen und bildungspolitischen Entwicklungen für den Informationsaustausch in Europa. 2021. 391 p. URL: https://www.kmk.org/fileadmin/Dateien/pdf/Eurydice/Bildungswesen-dt-pdfs/dossier_de_ebook.pdf

15. Doskonalenie na odległość szansą dla nauczycieli. Rozmowa z... (2019, May 25). Ośrodek Rozwoju Edukacji, edukator zawodowy. URL: <https://edukator.ore.edu.pl/doskonalenie-na-odlego-szans-dla-nauczycielirozmowa-z/>

16. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 02.04.1997 r. Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. 1997. Nr. 78. Poz. 483.

17. Kultusminister konferenz. Lehrerbildung in den Ländern. 2022. URL: <https://www.kmk.org/themen/allgemeinbildende-schulen/lehrkraefte/lehrerbildung.html>

18. Kurs Kwalifikacyjny Pedagogiczny dla Nauczycieli (270 godzin) Gdynia. 2019. URL: <https://epedagog.edu.pl/aktualnosci/kurs-kwalifikacyjny-pedagogiczny-dla-nauczycieli270-godzin-gdynia/>

19. Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe (Dz.U. z 2017 r., poz. 59 ze zm.).